

Kdo tentokrát nejde s námi

BOŽÍ ČLOVĚK

Josef Sobotecký

Soudruh Ludvík Vaculík se v naší organizaci vždy projevoval jako velmi zodpovědný člen strany, který své povinnosti nikdy nebral na lehkou váhu. Totéž jsme pozorovali při jeho novinářské a spisovatelské práci. Vážíme si v něm čistého člověka, který nemyslí na svůj prospěch.

*(Základní organizace Komunistické strany Československa
při Svazu československých spisovatelů v Praze 1 dne 2. října 1969)*

Každé politické hnutí si dříve nebo později nachází své mluvčí, kteří v pravý čas dokáží srozumitelným slovem pro široké masy vyjádřit i složité a dlouhodobé záměry. Tak, jak to stojí psáno v učebnicích strategie společenských bojů. Proto v průběhu epoch byli zosobněním myšlenky bojující šamani, proroci, apoštolové, mniši, vůbec kněží všech církví a sekt, jak je svět poznal, v moderní epoše revolucionáři z povolání, umělci slova, humanitní vědci a novináři. V poslední instanci nebyly rozhodující osobní pohnutky vykladačů, nýbrž pokrokovost či reakčnost šířených idejí, jejich objektivní společenský dosah a konečný důsledek. Zápasy sice vedli lidé, ale o jejich výsledku koneckonců rozhodovaly teorie proměňované ve vůli hnutí.

Málokde se u nás tak urputně studovaly zákony, možnosti, dimenze a zákruty politiky, jak tomu bylo v určitých kruzích naší spisovatelské organizace, a hlavně v redakci Literárních novin.

Zde se zejména v posledních letech denně zkoušely varianty, vedly krátkodobé šarvátky i dlouhodobé bitvy. Kuly zbraně lehké i těžké. Zbraně vypočítané na jemné předitivo lidských myslí. Zbraně obrácené proti socialismu a schopné všeho, vždy a zvláště ve vhodnou chvíli.

Dnes to už víme. Draho jsme za to platili, když tolikrát zůstal oslyšen varovný hlas těch, kteří kulturní politiku novotnovské éry po právu nazývali „jen verbálně socialistickou, ve skutečnosti však snůškou oportunistických, bezduchých a neperspektivních praktik postrádajících třídní pohled na uměleckou a institucionální realitu let šedesátých“.

Je lhostejné, zda tomu pomohla náhoda či ve skutečnosti obratný záměr manipulátorů protisocialistických sil ve vedení Svazu spisovatelů a v redakci Literárních novin. V roce 1967 byl Ludvík Vaculík, donedávna veřejnosti neznámý a po pravdě i průměrný novinář, náhle jimi provolán Ciceronem pražské intelektuální obce, v níž se už sbíraly síly na zápas s mocí.

Brzy se ukázalo, že po právu. Byl zcela jiný než všichni kolem. A zároveň nebyl druhý tolik vhodný po ruce, kdo by zosobnil napohled tak pravdivě a sugestivně „bezprostřednost, přímost a ryzost povahy, kterou tento vášnivce vyzářoval“ do svého okolí. Kterou vždy přemáhal a získával spolupracovníky všude, kde působil, tedy i ve vydavatelství Rudé právo a v Československém rozhlasu. Jehož moravský svéráz a beskydská hloubavost mu vždy naráz získávala přátele, obdivovatele a trvalé obhájce. Navíc shodou okolností patřil i on ke generaci druhé poloviny dvacátých let, která na III. sjezdu SČSS netolerantně vypudila z vedení spisovatelské organizace umělce starší i nejmladší generace. K přizvaným soupeřům tvůrčí skupiny Květen, která sama sebe prohlásila za jediné spravedlivé a neomylné. Konečně, a snad i hlavně, protože měl „čisté ruce“, jako snad vůbec jediný v redakci Literárních novin. Vždyť nevryl svůj obraz do paměti veřejnosti jako Pavel Kohout, vstupující do literatury v modré košili a s halasnými prázdnými hesly. Nestal se slavným spisovatelem z moci aparátu ČSM a Hradu jako devótní Jan Procházka. Nezačínal ani skandální novinářinou, napodobující zuřivého reportéra E. E. Kische, jako nevypočitatelný Ladislav Mňačko. Zároveň nepsal oslavy na procesy padesátých let jako všeznalý A. J. Liehm.

Mnohý, kdo jej dobře poznal zblízka, je i dodnes přesvědčen, že jeho pohnutky mohly být čisté. Vždyť zarputilost Vaculíkovy povahy měla v sobě něco středověkého, odříkavého a fanaticky nesnášenlivého. On byl vždy, na rozdíl od svých přátel, idealista, lhostejný k světské slávě,

k funkcím stranickým i svazovým. Bral je, aniž je viditelně vyhledával (vyznamenání Za vynikající práci, přijetí do Svazu československých spisovatelů, cena SČSS za román Sekyra, člen výboru ZO KSČ při Svazu československých spisovatelů, člen ústředního výboru SČSP po IV. sjezdu kooptací, člen výboru Svazu českých spisovatelů). Konečně většinu jich získal až po své „velké zkoušce“ v roce 1967.

Tak vypadal při pohledu zvnějšku, chceme-li být zcela spravedliví. A právě tento mýtus „božího člověka“ je nutno odhalit. Po právu. Vždyť rozhodující je, čemu spontánně sloužil, jak se zapsal do politiky v pohnutých letech 1967 až 1969. Tehdy totiž sám nad sebou vyřkl ortel, když zapomněl na dávné prohlášení „nadevšechno je mi svoboda, pokud nebude ohrožovat svobodu jiných“.

Tím vším byl tedy předurčen. Ovšem úděl tribuna obrodného procesu vzal na sebe svobodně a z přesvědčení. Podle vize „podepsal jsem, že souhlasím se zásadami komunismu, ovšem jak těmto zásadám rozumím. Není vyloučeno, že jim někdy budu rozumět lépe nebo jinak.“ (Výpis z přihlášky za člena KSČ z 8. července 1946.) Ten čas přišel po dvaceti letech, v roce 1967. Ludvík Vaculík začal „rozumět lépe a jinak“ zásadám zakotveným ve stanovách KSČ a v ústavě ČSSR. Vyhlásil se za občana, „který nemůže spokojeně žít“. Stal se osobou veřejnou, ostře sledovanou doma i v zahraničí. Povolanou zosobnit tužby politické pravice.

Všechno začalo, když vyšla na konci roku 1966 Sekyra, zpodobnění Vaculíkova vnitřního ideového zmatku, stavu deprese a hluboké nevíry v socialismus. Dílo, zapadající do módní vlny oficiálně pěstovaného intelektuálního kriticismu, převracejícího hodnoty a připravujícího destrukci socialistické teorie i praxe. Nebýt IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, jistě tento román prošel bez velkého ohlasu. Taková díla u nás tehdy přece vznikala zcela běžně v literatuře, v divadle i ve filmu. Jejich uměleckou genialitu či postradatelnost apriorně určovali jediní znalci Milan Jungmann, Sergej Machonin a A. J. Liehm, všichni shodou okolností z Literárních novin.

Pak přišel Vaculíkův famózní projev na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 28. června 1967, kdy konečně zformuloval, čeho „mám tolik roků plnou hlavu a co z bezmoci otravovalo všecku mou práci, tlačilo se do všech řádků a prosakovalo do každého běžného jednání, které ani nebylo politické povahy“. (Z dopisu ústřední kontrolní komisi KSČ dne 29. srpna 1967.) Snad se opravdu v těch chvílích cítil Ciceronem, který odhalil v senátu římském spiknutí Katalinovo.

V tomto vystoupení povšechnými, příkrými a nenávisnými slovy pošpinil obraz své vlasti, napadl ústavu republiky, principy socialistické

moci a zásady komunistického hnutí. Do hysterického výkladu, promíseného řečnickými tvrzeními typu „za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka“, pozdějšího bonmotu zuřivých kampaní proti historické oprávněnosti socialismu, vložil všechen fanatismus popleteného intelektuála, vyděšeného ze socialismu a jeho problémů. Tím završil předcházející novinářskou a spisovatelskou dráhu, plnou rozporů a beztrždní váhavosti. Zařadil se mezi vyvolené. Obstal ve velké zkoušce, když „mluvil o věcech, které jsou plodem deseti let přemýšlení“. (Z vystoupení na stranické skupině IV. sjezdu SČSS dne 29. června.)

V září roku 1967 byl usnesením ÚV KSČ vyloučen ze strany, protože „se svým myšlením a skutky rozešel s programem a ideologií Komunistické strany Československa“. To už měl zajištěnu reputaci nejen domácí, ale i zahraniční. U nás ke škodě věci v novinách nezveřejněný Vaculíkův příspěvek koloval po republice s četnými omyly stenogramu, jak jej pohotově pořídil sekretariát SČSS. S osobitými komentáři jej ihned přetiskl Spiegel, Le Monde, Die Zeit, Die Weltwoche, Times a jiné listy. Často byl přitom označen za „statečného mluvčího pravdy a spravedlnosti. Nového Jana Husa, který svou při také začal v Praze. Člověka předvídacího budoucnost.“ Tehdy vyšlé číslo Svědectví Pavla Tigrida, který zřejmě nepředvídal, jaké zásluhy si Vaculík získá, však trochu nečasově poznamenalo k oslavované Sekyře: „Zvláště pokud se týče jazyka a stylu jsou některá místa neobyčejně slabá. Těžkopádnost a primitivismus vyjadřování... Stylistická a kompoziční neobratnost... A tak Vaculíkovu knihu můžeme čísti jenom jako doklad o situaci v ČSR. Zůstává však bohužel daleko před hranicí, za kterou začíná literatura.“ (Svědectví, č. 31, 1967.) Škoda, že se na tomto hodnocení alespoň trochu nepoučili nesčetní autoři pajánů, které na Sekyru vyšly doma i ve stranickém tisku.

Rok 1968 se stal jevištěm Vaculíkovy nepřetržité veřejné angažovanosti. Zvláště v Literárních listech komentoval, analyzoval a předjímal „osudy socialismu s lidskou tváří“. Se svérázem sobě vlastním vedl známý semilský obrodný proces, který mu poskytl prubířský kámen pro formulování návodů pozdějších, shromážděných ve výzvě 2000 slov, která osudově dovršila jeho čtrnáct filipik podle římského vzoru. Byla skutečným manifestem ke kontrarevoluci ve státě, popisem postupů politického boje až k uchopení moci. „Je to prosté: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nález, žádají řešení, nedají se zakřiknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujeme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujeme výbory na obranu svobody slova. Organizujeme při svých shro-

mážděních vlastní pořádkovou službu. Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujme si je, vysílejme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujme třeba na vratech.“ Tady Cicero dvacátého století otevřeně vyhlásil válku zákonné vládě ve službách vlády dosud tajné.

Ludvík Vaculík propůjčil své pero frontálnímu útoku na oslabený socialistický stát. Na stranu, která se zmítala v nejistotě, zasažena pravicovou ideologií i organizační bezzásadovostí. V tomto okamžiku se znovu demonstrativně rozešel s Komunistickou stranou Československa (do které byl opět přijat bez řádného vysvětlení ústředním výborem KSČ 5. dubna 1968) a se socialismem. Tady se barvitě předvedl jako uvědomělý, cílevědomý zbrojnoš rozvratu, hlasatel svobod úzké skupinky intelektuálů na úkor svobod obecných. Z fantasy a hledače abstraktního ideálu se definitivně změnil na militantního stoupence měšťácké demokracie, mluvčího intelektuální aristokracie, který objektivně vystupoval proti zájmům lidu.

Když tato platforma byla mocensky rozbíta v srpnu 1968, Ludvík Vaculík svůj zápas nepřerušil jako mnozí jeho druzi. Se stejnou vášnivostí psal další glosy typu: „Ostatně soudím.“ V jedné z nich píše: „Už pátý měsíc se zařatými zuby. Jenom hněv, lítost, často i stud a pořád sebeovládání. Nejvyvolávanější občanskou ctností se stal rozum. Hleďme!“ (Listy č. 1, 9. ledna 1969.) „Ve vztahu k vládě si myslím, že jí máme prokazovat podmíněnou podporu...“ (Práce 15. února 1969). „Ostatně soudím, že ta poslední kampaň (se Smrkovským) nutná byla. Aby nám dali Colotku a ne – například – Lenárta“ (Listy č. 2, 16. ledna 1969). Zůstal si věrný. Přišel, viděl a nic nepochopil.

Ludvík Vaculík dnes není členem KSČ. Také do ní nikdy po právu nepatřil, neboť už v přihlášce za člena psal „s praktickou politikou komunistické strany někdy nesouhlasím“. Byl tedy vlastně ve straně s podmínkou. A ta již dávno neplatí. V politickém boji proti straně a lidu této země si počínal velmi jednoznačně. A za to si nese spravedlivý díl občanské, novinářské i umělecké odpovědnosti. Tak, jak po tom sám volal ve svých výzvách. A to je konec falešného proroka, „který se teď cítí ohrožen“, a proto napsal generálnímu prokurátorovi ČSSR vystrašený dopis. Ohrožen pohrdáním těch, které sám tolikrát ohrozil.

(*Tvorba* 2, 1970, č. 23, 10.6., s. 16)